

Zouaven in relatie tot?

Jos Engelen (josengelen@planet.nl)

In 1993 heb ik al eens een basisartikel gewijd aan het fenomeen Zouaven (PKN nr.62, blz.538) en dit vergezeld laten gaan van afbeeldingen, voornamelijk van de Franse fabriek Gambier. Als vervolg hierop zal ik in dit artikel de navolgende items, afgebeeld op pijpen van diverse Franse fabrikanten, behandelen:

1. Het Franse Zouavencorps vanaf 1831 en de Krimoorlog 1854-1855

In de tijd dat de Fransen Algerije veroverden (1830-1847) onderwierpen zij in de provincie Constantine een inheemse stam, de **Kabylen** (afb. 1), bestaande uit zeer dappere soldaten. De stam werd ook wel Zouawa genoemd en vormde vanaf 1831 een elite-eenheid van het Franse leger onder de naam Zouaven.

De eerste Zouaveneenheid bestond aanvankelijk uit ongeveer 200 Zuauas, jonge Kabylische Berbers die als hulptroepen het Franse leger in Algerije onder-

steunden. Later werden de inheemse hulptroepen ondergebracht in regimenten Spahis (cavalerie) of Tirailleurs Algériens ofwel 'Turcos'. Zouaven werden enkel nog geworven onder jonge Fransen in de kolonie. De kleding bleef, om de afkomst van het regiment te onderstrepen, het kenmerkende uiterlijk behouden. Via overname door het Franse leger groeiden de Zouaven al vóór 1840 uit tot een keurtroep van drie regimenten. **Araba Boumaza** (afb 2) was één van de leiders van de Kabylen.

De Franse Zouaven verwierven een geduchte reputatie in de Krimoorlog en gedurende de Frans-Duitse oorlog. Hun exotische uitmontering met wijde broek en rode fez (chechia) bleef tot in de Eerste Wereldoorlog gehandhaafd. Père la Crimée, de bijnaam van **Generaal Victor Louis Francois Fevrier** (afb.3 en 4) was kapitein van de Zouaven in de Krim en onderscheidde zich in de slag bij de Alma en bij Sebastopol in 1854. Hij ontving het Légion d'Honneur in 1856. Zijn heroïsche daden waren in Frankrijk wijd en zijd bekend. Pas in

1962 werd de laatste zouaven-eenheid opgeheven. Met de onafhankelijkheid van Algerije was de rekruteringsgrond voor de Zouaven weggevallen.

Abd al-Kader (afb. 5 en 6) werd geboren in 1808 in het stadje Muaskar bij Oran. Zijn vader was een sjeik van de Qadiri Soefi-orde. Hij ontving Koran-onderricht en volgde een opleiding in de theologie en Arabisch. Hij verdiepte zich ook in de filosofie. In 1825 ging hij met zijn vader op bedevaart naar Mekka. Hier ontmoette hij ook de imam van Dagestan, Sjamil. Sjamil was een Kaukasische verzetsstrijder. Hij sprak met de imam over diverse onderwerpen. Abd al-Kader ging ook naar Damascus, waar hij de graven van voor-aanstaande Islamitische geestelijken en voormannen bezocht.

Kort na zijn terugkeer uit Egypte vielen de Fransen Algerije binnen om het te koloniseren (1830). De Fransen verklaarden het oppergezag van de Ottomaanse sultans voor vervallen. De gouverneur van Algerije (de facto erfelijk vorst), de Dej van Algiers, Hüseyin III (1767-1848), werd afgezet en de militaire administrators van de Fransen werden de hoogste autoriteit.

Abd al-Kader verzette zich tegen de Franse aanwezigheid en zette een guerrillaleger op. In 1832 werd hij emir van het leger en begon een guerrilla tegen de Franse bezetter. Een aantal Arabische stammen, waaronder de Kabylen voegden zich bij het leger van Abd al-Kader en hij boekte, door gebruik te maken van guerrillamethoden, belangrijke militaire successen (meerdere Franse bevelhebbers moesten hun ontslag nemen). In 1842 zonden de Fransen meerdere militaire eenheden naar Algerije om de legers van Abd al-Kader te verslaan. In 1844 verlegde hij zijn hoofdkwartier naar Marokko, maar de bloedige strijd bleef aanhouden. Generaal Christophe de Lamoricière, de latere oprichter van het pauselijke leger en de Zouaven, was een van zijn tegenstanders. De Fransen versloegen de legers van Abd al-

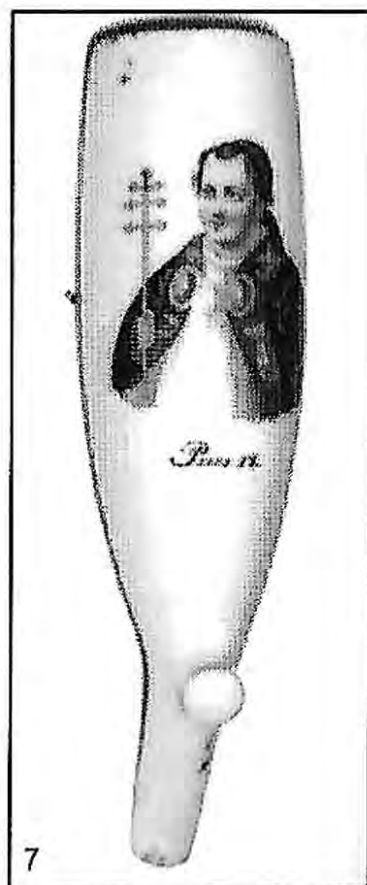
Kader en op 21 december 1847 gaf hij zich over aan de gouverneur-generaal van Algerije, Hendrik van Orléans, hertog van Aumale, onder voorwaarde dat hij zich mocht vestigen in Alexandrië of Akko. De Fransen hielden hun woord niet en Abd al-Kader werd naar Frankrijk gedeporteerd en gevangengezet in Toulon en later in Pau. In november 1848 werd hij overgebracht naar het Kasteel van Amboise. In oktober 1852 werd hij door keizer Napoleon III vrijgelaten, op de voorwaarden geen onrust te stoken in Algerije en naar Constantinopel te gaan. Abd al-Kader werd door de Ottomaanse Sultaan in Topkapi ontvangen. Ze hebben hem een hoge islamitische rechterlijke functie aangeboden. Maar hij heeft het geweigerd. Abd al-Kader leefde vervolgens in Istanboel, Broessa en Damascus en wijdde zich aan het schrijven van gedichten en filosofie.

In juli 1860 brak er een conflict uit tussen de Maronieten en Druzen in het gebergte Libanon. Kort daarop vielen moslims in Damascus de christenen in de Christenwijk aan. Er vielen ruim 3000 doden. Abd al-Kader en zijn eigen lijfwachten redden het leven van vele christenen door hun een veilige haven aan te bieden in zijn woning en in de Citadel van Damascus. Door zijn nobele optreden verkreeg hij van Napoleon III het Grootkruis van het Légion d'honneur en een pensioen van 4000 Louis per jaar.

2. Het Pauselijke Zouavenlegioen van 1861 tot 1870, de Paus versus Garibaldi.

Zijn eigenlijke naam was Giovanni Maria Mastai Feretti (1792-1878). Als paus **Pius IX** (afb. 7) is hij in de geschiedenis van de katholieke Kerk van 1846 tot 1878 zeer belangrijk geweest. Zijn houding jegens het Italiaanse eenheidsstreven was er de oorzaak van, dat er in Rome in 1848 een opstand uitbrak en hij naar Gaëta moest vluchten, nadat zijn minister Rossi vermoord was.

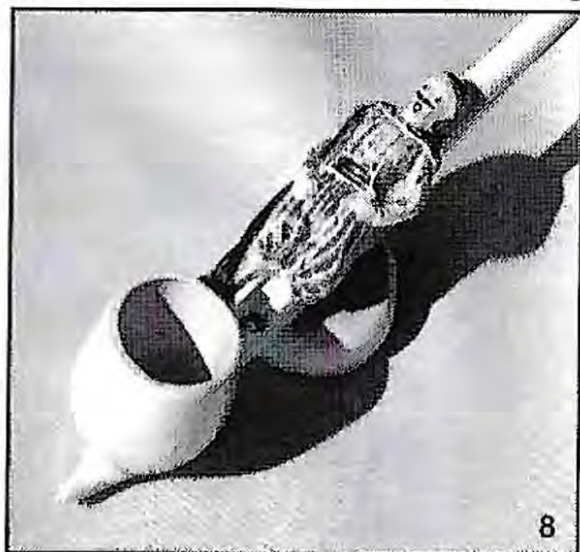
Paus Pius IX zelf was een wat slappe, goedmoedige, gemakkelijk te beïnvloeden figuur. Tijdens zijn pontificaat werd Cavour tweemaal in de kerkelijke ban gedaan. Verder waren er de dogmaverklaring van Maria's Onbevleete Ontvangenis. Voorts veroordeelde Pius IX de beginselen van het liberalisme en riep hij het eerste Vaticaanse concilie bijeen, met als resultaat de verklaring van de pauselijke onfeilbaarheid, en dan nog was er het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Engeland en Nederland. In de wereld verwekte het ene feit al meer opschudding dan het

andere. Toch mogen we niet stellen dat Pius IX een slechte paus was. Maar al eeuwenlang was een paus niet alleen het hoofd van de katholieke Kerk, maar ook van de Kerkelijke Staat. En hier kwam hij minder goed uit de bus. Veel van zijn politieke beslissingen nam hij onder de sterke invloed van een typische man als kardinaal Antonelli en van talrijke andere oude monsignori van de curie, die voortgedreven werden door de meer conservatieve Romeinse adel.

Kortom: als paus was Pius IX bekwaam, maar als politicus ongeschikt. Toen Pius IX dan als paus op 19 januari 1860 in zijn oproep « Nullis certe verbis » een beroep deed op de jongeren in de wereld om hem te helpen bij de verdediging van de Kerkelijke Staat, kwamen er veel, die bereid waren alles te geven, ook hun leven. Zij, die daarvoor naar Rome gekomen waren, vormden een leger, dat later de naam zouaven kreeg.

De pauselijke zouaven of zoeaven probeerden rond 1860 de Kerkelijke Staat in Italië van de ondergang te behoeden. In het Nederlands taalgebied is het regiment Zuavi Pontifici ("Zouaven van de Paus") het bekendst. Dit bestond uit katholieke vrijwilligers die onder de regering van paus Pius IX de Kerkelijke Staat verdedigden tegen de aanvallen van Victor Emanuel II, koning van Italië, en diens bondgenoot **Giuseppe Garibaldi** (afb.10 t/m 12

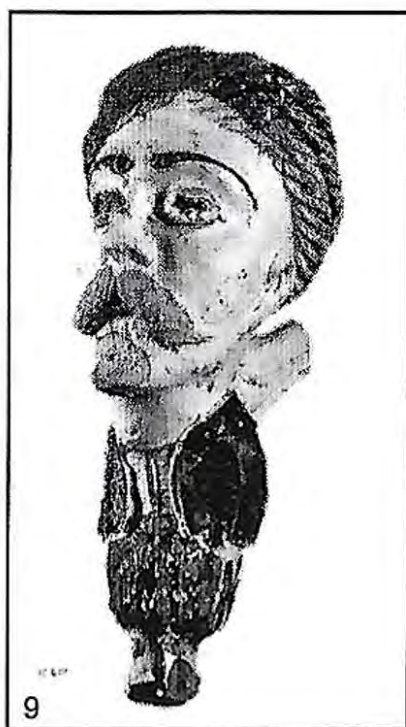
en achterzijde kaft), een anti-clericaal liberaal-nationalist. De snit van hun uniformen was bijna gelijk aan die van de Franse zoeaven, zij het dat tuniekjasje en broek waren uitgevoerd in grijs met rode biezen (afb.8). Als hoofddeksel droegen de pauselijke troepen een kepie - een fez werd gezien als te islamitisch voor de katholieke strijders. In totaal kende het regiment 11.000 man, bestaande uit 3181 Nederlanders (het merendeel), 2964 Fransen, 1634 Belgen (voornamelijk

Vlamingen), 700 Italianen en 500 Canadezen.

Van 1861 tot 1866 probeerden de zouaven Garibaldi's troepen te verjagen en binnenlandse onlusten te onderdrukken. Eind 1866 werden de Franse troepen, die tot dan de zouaven hadden ondersteund, uit Rome weggehaald. Onmiddellijk steeg het aantal Italiaanse aanvallen. De zouaven maakten zich verdienstelijk in Montelibretti en later ook in Monte Rotondo. Dit kon echter niet voorkomen dat de toestand zodanig verslechterde dat de Fransen genooddaakt waren om weer troepen te sturen naar Italië. De Franse legers en de zouaven versloegen Garibaldi op

5 november 1867 te Mentana, waardoor de situatie stabiliseerde tot in 1870.

Op 5 augustus 1870 riep Frankrijk zijn troepen terug, omdat het zojuist de oorlog had verklaard aan Pruisen. Toen na de Val van Sedan op 1 september 1870 het Tweede Franse Keizerrijk ineens stortte, had Italië niets meer te vrezen van het Franse leger en besloot het om op 9 september massaal de Pauselijke Staten binnen te vallen. De Val van Rome op 20 september 1870 kon door de overrompelde pauselijke troepen niet meer worden voorkomen. Een dag later werd het pauselijk leger van de zouaven ontbonden en werden de soldaten huiswaarts gestuurd. De laatste Nederlandse zouaaf overleed kort na de Tweede Wereldoorlog in 1946. (afb. 9 karikatuur van een zouaaf, Trumm-Bergmanns).

Aanvankelijk waren het alleen Franse en Belgische vrijwilligers die dienst namen in het pauselijk leger. Het bataljon o.l.v. generaal Christophe de Lamoricière werd aanvankelijk genoemd: 'Tirailleurs franco-belges' (tot 1861). Toen ook andere nationaliteiten toestroomden, waaronder in tien jaar 3000 Nederlanders die het grootste contingent vormden, werd op 1 januari 1861 het Zouavenregiment officieel gevormd door graaf Becdelièvre, die in hetzelfde jaar werd opgevolgd door kolonel 'Papa' Allet en eind 1861 door baron Athanase de Charette

Guiseppe Garibaldi (Nice 1807-Caprera 1882) was een Italiaans patriot en

republikein; hij stelde zijn leven in dienst van de eenwording van Italië; hij trok zich in 1867 verbitterd en teleurgesteld uit de Italiaanse zaken terug. In 1870 schoot hij nog eenmaal met een kleine groep vrijwilligers de Fransen

te hulp, waarna hij zich voorgoed op het eiland Caprera terugtrok.

Onder de republikeinse vrijheidsheld Garibaldi (1807-1882) werden vanaf 1848 de krachten verenigd en werden met hulp van Napoleon III (1808-

1873) van Frankrijk de Oostenrijkers in 1859 verslagen. In mei 1860 viel een leger van roodhemden onder leiding van Garibaldi en bewapend door Cavour, Sicilië binnen. De republikeinse opstand, die daarop volgde, verspreidde zich over heel Zuid-Italië en leidde er toe dat Garibaldi zonder enig geweld Napels kon inpalmen. Toen Garibaldi bekendmaakte naar Rome te willen marcheren, viel Victor Emanuel Rome binnen, gesteund door Napoleon III. Dit leidde

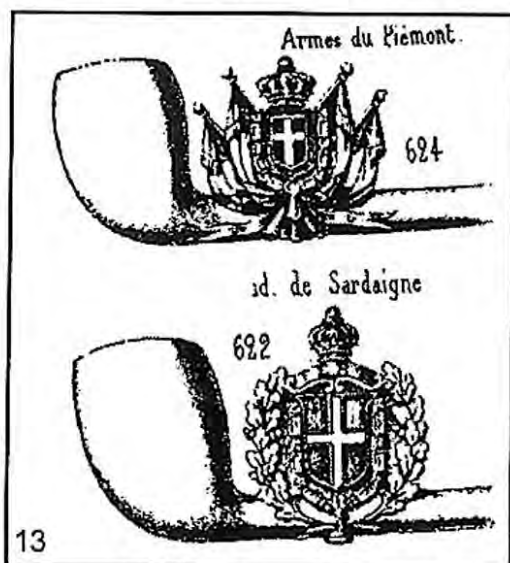
tot de Slag van Castelfidardo, waarbij de zouaven verslagen werden. Garibaldi droeg de macht over aan Victor Emanuel, die daarmee de eerste koning van Italië

werd. Toen Victor Emanuel zich aansloot bij Garibaldi, was het hele Italiaanse schiereiland verenigd, met uitzondering van Rome, waar de paus beschermd werd door Napoleon III, en Venetië. In 1861 werd Victor Emanuel II koning van een verenigd Italië, afgerond in 1870 door de verovering van Rome.

In 1867 werd Garibaldi zelfs door een zoeavenlegertje volkomen in de pan gehakt en hij trok zich verbitterd en teleurgesteld uit de Italiaanse zaken terug.

3. Victor Emanuel II: het Huis van Savoie, het koninkrijk Sardinië en het koninkrijk Italië

Het Koninkrijk Sardinië of Piëmont-Sardinië was een staat in het hedendaagse Italië die bestond van 1720 tot 1861.

Het ontstond in 1720 toen de hertogen van Savoye Sicilië met Spanje ruilden voor het eiland Sardinië. De naam **Koninkrijk Sardinië** (afb. 13b) is enigszins misleidend daar het grootste deel van het rijk - inclusief de hoofdstad Turijn - op het vasteland lag. De reden hiervoor was van politieke aard. Savoye was een hertogdom, maar met het door Savoye verkregen eiland Sardinië was vanouds de koningstitel geassocieerd. Om

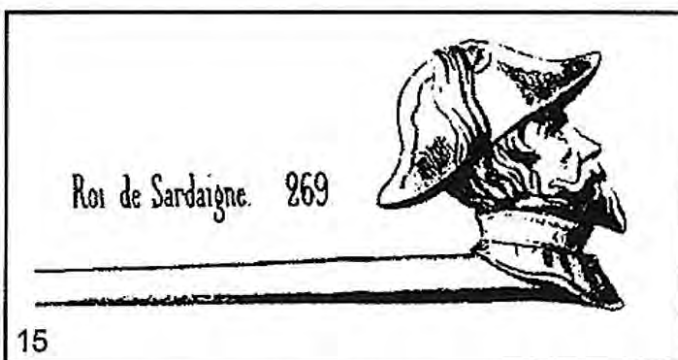
het gehele rijk nu tot koninkrijk te verheffen, werd de naam veranderd in Sardinië.

In de loop der tijd onderwierp het Huis van Savoye de markizaten van **Piemonte** (afb 13a). Frankrijk en het huis van Habsburg hebben veel om het gebied gestreden.

In 1718 verenigden de Savoyaarden Piemonte en Sardinië zich en de Habsburgse keizer schonk hen de koningstitel (Koninkrijk Sardinië). In 1796 veroverde Napoleon Bonaparte heel Noord-Italië, waarop koning Karel Emanuel IV naar het eiland Sardinië vluchtte. Het koninkrijk kwam in 1814 terug op de kaart en werd uitgebreid met de Republiek Genua als bufferstaat tegen Frankrijk. In de jaren die volgden verwerd Sardinië evenals de andere Italiaanse landen tot een politiek instabiele politiestaat met conservatieve monarchen als Victor Emanuel I en Karel

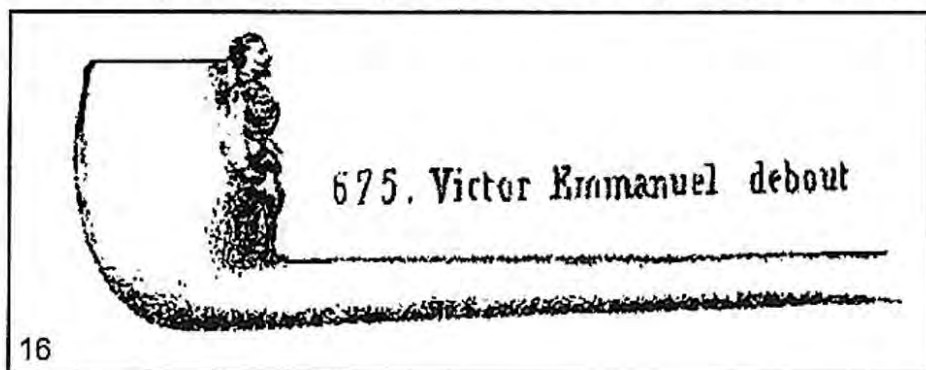

Felix aan het hoofd. In 1831 werd Karel Felix echter opgevolgd door de minder conservatieve Karel Albert. Hij nam in 1848 een grondwet aan en verklaarde de oorlog aan Oostenrijk. Sardinië verloor en Karel Albert zag zich genoodzaakt af te treden ten gunste van zijn zoon Victor

Emanuel II.

Victor Emanuel II (afb. 14 t/m 16) installeerde in 1850 een liberale regering onder graaf Camillo Benso di Cavour en werd de drijvende kracht achter de Italiaanse eenheidsbeweging (Risorgimento). Sardinië vocht in de Krimoorlog met Turkije, Engeland en Frankrijk tegen Rusland. In 1859 trok Victor Emanuel samen met Frankrijk ten strijde tegen Oostenrijk. Sardinië verkreeg in 1860 het door Napoleon III veroverde Lombardisch-Venetiaans Koninkrijk door ruil met Savoye en Nice (voorheen Nizza) van Frankrijk. Datzelfde jaar sloten Parma, Toscane, Modena en Romagna zich bij Sardinië aan en begon Giuseppe Garibaldi met zijn campagne om Zuid-Italië te veroveren.

Hij kreeg het Koninkrijk der Beide Siciliën er snel onder en ontmoette te Gaeta - waar koning Frans II van de Beide Siciliën zijn laatste bolwerk had - Victor Emanuel II die vanuit het noorden oprukte. Op 17 maart 1861 werd het koninkrijk Italië uitgeroepen met Victor Emanuel II als koning. Sardinië als land hield op te bestaan.

Victor Emanuel II (Turijn 1820 – Rome 1878) was van 1849 tot 1861 koning van Sardinië en daarna tot zijn dood koning van Italië.

4. Napoleon III en de Frans-Duitse Oorlog 1870

Karel Lodewijk Napoleon Bonaparte (Parijs, 1808 - Chislehurst 1873) was van 1848 tot 1852 president en daarna tot 1870, als Napoleon III, keizer

van Frankrijk (afb.17). Hij trouwde met de Spaanse **Eugénie de Montijo**, gravin van Teba (afb. 18). Uit dit huwelijk werd op 16 april 1856 een zoon geboren, de latere Napoleon IV. Paus Pius IX (Piu Nono) werd zijn peetvader.

Hij ondernam samen met Sardinië in 1859 een veldtocht tegen Oostenrijk ter bevrijding van Italië en steunde Pius IX vooral om in eigen land de steun van de katholieken te behouden.

Napoleon III van Frankrijk voor een onafhankelijk Italië, om de invloed van Oostenrijk terug te dringen. Dit bracht Napoleon III en Cavour ertoe de overeenkomst van Plombières te sluiten in juli 1858. Dat plan hield in dat Piëmont een gewapend conflict zou uitlokken met Oostenrijk, wat voor Frankrijk een aanleiding zou zijn militair op te treden tegen de Oostenrijkse mededinger. Piëmont-Lombardije zou na de overwinning worden uitgebreid met Venetië, en het Koninkrijk Noord-Italië vormen. Ter beloning voor de Franse steun zou Savoie en Nice in handen komen van Frankrijk. De overige Italiaanse staten zouden daarna

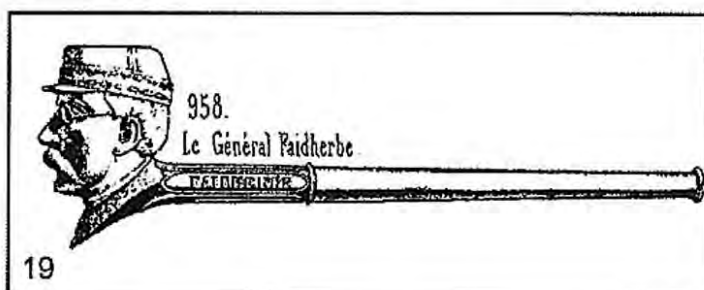
aangemoedigd worden een statenbond te vormen met de paus als voorzitter.

Toen Napoleon in 1870 echter zijn troepen terugtrok uit Rome t.g.v. de Frans-Duitse oorlog was het snel gedaan met de weerstand van de pauselijke. Paus Pius IX gaf de stad op 20 september 1870 na één salvo bij de Porta Pia over! Een overmacht van 50.000 man en 200 zware kanonnen tegen 8.000 pauselijke en enkele oude stukken geschut was teveel van het goede. Op 21 september 1870 hield het **Zouavenregiment**

op te bestaan en werden de manschappen door de volgelingen van Emanuel II naar hun eigen land gedeporteerd. In 1871 accepteerde Pius IX de Garantiewet niet en ging in ballingschap in het Vaticaan.

Frans-Duitse oorlog 1870

De militaire carrière van generaal **Louis Léon César Faidherbe** (Lille 1818, Parijs 1889), loopt snel samen met het koloniale avontuur in Algerijë (afb.

19 en 20). In 1854 wordt hij gouverneur in Senegal, waar hij zich niet alleen een groot militair toont maar ook een groot administrateur. Onder zijn republikeinse ideeën leeft de economie op. In 1864 keert hij terug naar het moederland waar

Gambetta hem tot divisie-generaal benoemt. Na verschillende overwinningen komt hij het belegerde Parijs in 1870 te hulp. Hij is één van de weinige generaals in deze oorlog, die een negatieve naam kregen door overgaven en verkreeg zodoende nationale roem.

Zelden is een oorlog gevoerd om dwazer redenen dan deze oorlog. In Spanje was kort tevoren de troon vacant geraakt. De Spaanse regering verzocht een lid van het Pruisische vorstenhuis, de katholieke Leopold van Hohenzollern-Sigmaringen de Spaanse troon te aanvaarden. De Franse regering wond zich, evenals de pers, daar enorm over op. De Franse regering eiste van de koning van Pruisen, als hoofd van het Huis Hohenzollern, een verklaring dat hij zijn

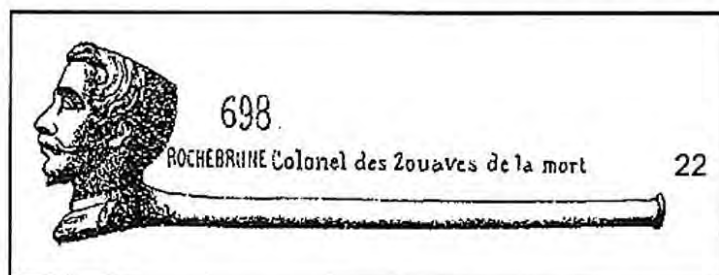
neef nooit toestemming zou geven de Spaanse kroon te accepteren. Zelfs toen de prins zelf voor het aanbod bedankte, bleef de Franse regering aandringen en na een afwijzend antwoord verklaarde de Franse regering op 19 juli 1870 Pruisen de oorlog. In deze oorlog stond Frankrijk geheel alleen. De Zuid-Duitse staten steunden Pruisen. Het Duitse leger bleek op elk gebied superieur, zowel technisch als strategisch en organisatorisch. Na drie zware nederlagen werd de ene Franse legergroep in Metz ingesloten. Generaal Mac Mahon wilde het andere Franse leger terugtrekken om Parijs te beschermen. Hij kreeg echter

opdracht om Metz te ontzetten, werd op 2 september 1870 bij Sedan op zijn beurt ingesloten en van alle kanten door Duitse artillerie beschoten.

Keizer Napoleon, die zich bij dat leger bevond, besloot te capituleren. Enige tijd later capituleerde ook de vesting Metz. Frankrijk had geen leger meer. Maar in Parijs was na het bericht van Sedan de republiek uitgeroepen en in een roes van nationalisme werd een comité van nationale verdediging gevormd.

Herinneringen aan de glorieuze republiek van 1792 speelden daarbij een grote rol. Zo moesten de Duitsers Parijs belegeren, in de koude wintermaanden van 1870-1871.

Een heldhaftige waanzin. De slecht bewapende ongeorganiseerde ontzettingslegers faalden. Eind januari 1871 capituleerde Parijs. Er werd een Nationale Vergadering gekozen, die in Bordeaux bijeenkwam. Die accepteerde Duitse vredesvoorwaarden: de betaling van een oorlogsschatting van 5 miljard francs en afstand van Elzas-Lotharingen op de vesting Belfort na. Keizer Louis Napoleon III werd als krijgsgevangene opgesloten in de Wilhelmhöhe bij Kassel. Na zijn vrijlating ging hij in ballingschap naar Groot-Brittannië, de aartsvijand van zijn oom, waar hij in 1873 stierf.

Francois Rochebrune, 1830-1870 (afb. 22, 23), was kolonel bij de Franse Zouaven tot zijn dood in 1870 als hij wordt getroffen door een kogel bij Montretout. Van beroep was hij militair en neemt in 1860 ontslag uit het leger om in Varsovie onder de dekmantel van een schermclub een soort militaire academie te stichten. In 1963 is hij weer terug in Frankrijk, ontvangt het Légion d'Honneur en richt het regiment "Les Gaulois" op.

Bronnen en fotoverantwoording:

- Archief Zouaven J. Engelen
- Geschiedenis der pauselijke Zouaven, W. van Overveld, Oudenbosch, 1961. Afb. 7, 12
- Informatiefolders Nederlands Zouavenmuseum, Markt 31, 4731 HM Oudenbosch.
- Repertorium der Moderne Geschiedenis, Elsevier, A'dam, 1960
- Catalogus Gisclon : Afb. 3, 4, 5, 6, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22
- Catalogus Pipes Gambier 1868, 1894 en 1904, Pipe-club de Liège, "Le Perron", 1988 : Afb. 1, 2.
- Les Pipes en terre de Gambier, Tome I, Fr. van Parijs, « Le Perron », 1990.
- Wikipedia, Afb. 20, 21, 23
- Catalogus Dumeril-Leurs: Afb. 10

Pijp met een
afbeelding van
Garibaldi. Zie artikel
over zouaven op
pagina 2294.